

Княжа доба

IX-XIV ст.

Лекція 1

План

1. Утворення Київської Русі. Перші князі (IX - X ст.)
2. Розквіт давньоруської держави (кінець X - середина XI ст.)
3. Політична роздрібненість Київської Русі (кінець XI - середина XIII ст.)
4. Галицько-Волинське князівство (кінець XII – середина XIV ст.)

Література

1. **Білоцерківський В. Я. Історія України:** навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
2. **Бойко О. Д. Історія України :** Посібник. – К. : «Академвидав», 2003. – С. 41-89.
3. **Борисенко В. Й. Курс української історії.** – К. : Либідь, 1996. – С. 46-68.
4. **Історія України :** Навч. посібник / **за ред. В. А. Смолія** – К. : Альтернатива, 1997. – С. 27-29.
5. **Лаврова І. І. Історія України : Конспект лекцій.** – Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ». – 2012. – 123 с. // www.pstu.edu
6. **Остафійчук В. Ф. Історія України: сучасне бачення :** Навч. посібник –К. : Знання-Прес, 2008. – С. 44-63.
7. **Рибалко І. Історія України.** – Харків : Основа, 1994. – Т.1. – С. 55-68.

1.

УТВОРЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ. ПЕРШІ КНЯЗІ

Східні слов'яни

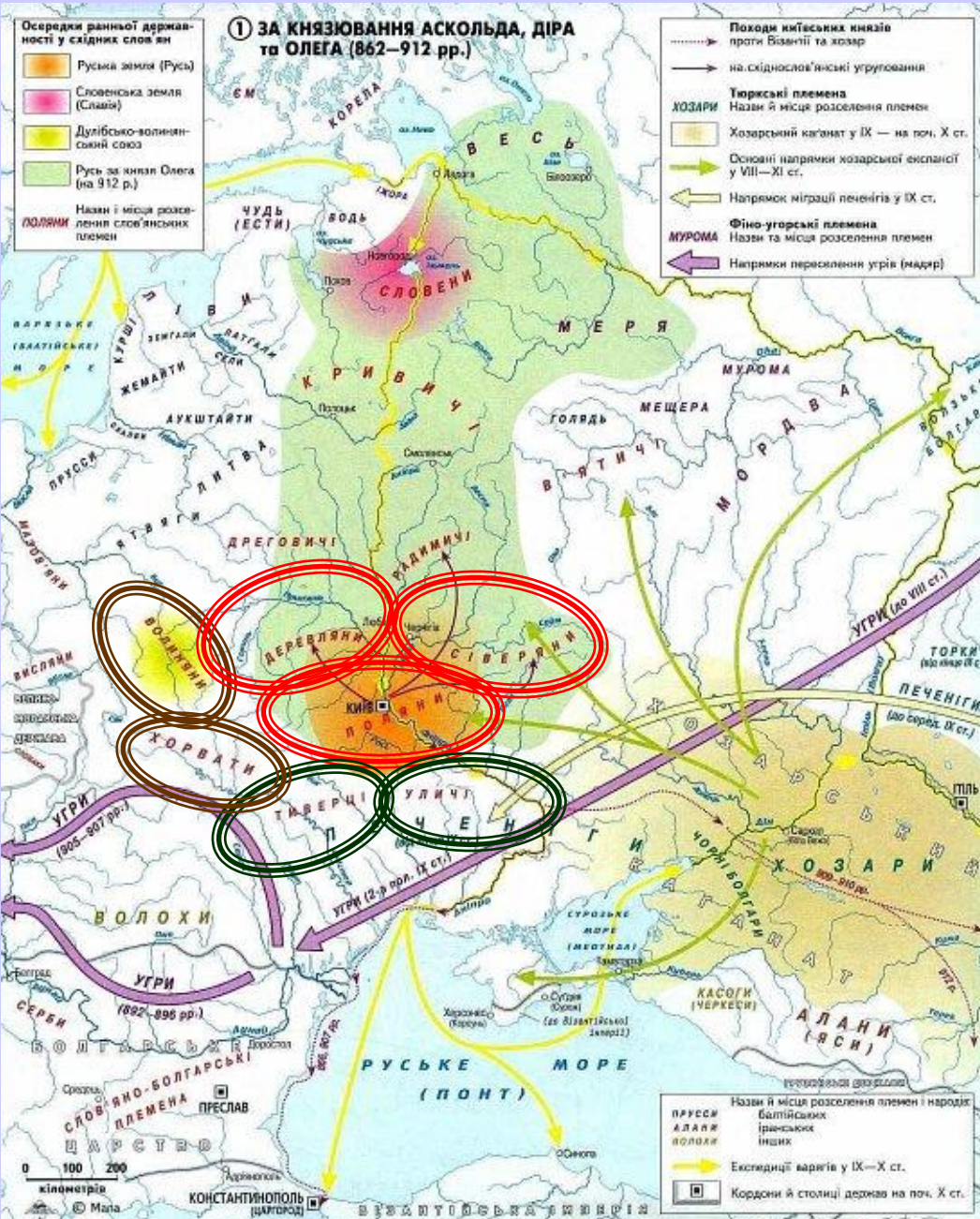
- ◆ Предками українців є **СЛОВ'ЯНИ**.
- ◆ Як етнічна спільнота слов'яни сформувалися на початку нашої ери на території **між Віслою, Дніпром та Дністром**.

Східні слов'яни

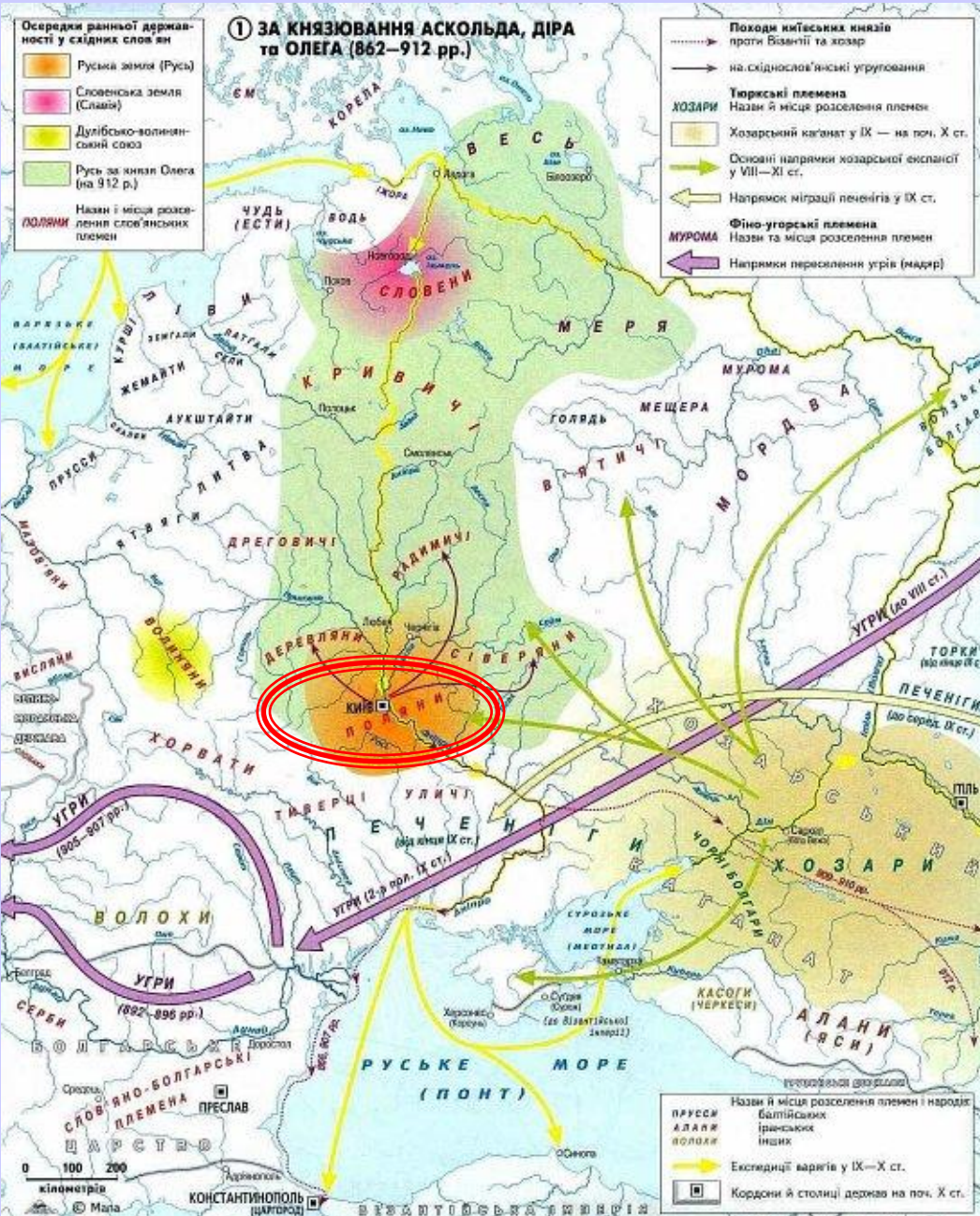
- ◆ У **V-VII ст.**, під час „**Великого розселення слов'ян**“, слов'янські племена широко розселилися в різних напрямках та розділилися на три гілки:
- ◆ **західну**
- ◆ **східну**
- ◆ **південну.**
- ◆ **Східні слов'яни** дали початок **українцям, росіянам, білорусам.**

Утворення давньоруської держави

Автор «Повісті минулих літ» Нестор-літописець сповіщає, що у VIII- IX ст. у **східних слов'ян** існувало 15 великих племінних об'єднань. Половина з них пов'язана з територією сучасної України: **поляни, древліани, сіверяни, тиверці, уличі, волиняни, білі хорвати.**

Утворення давньоруської держави

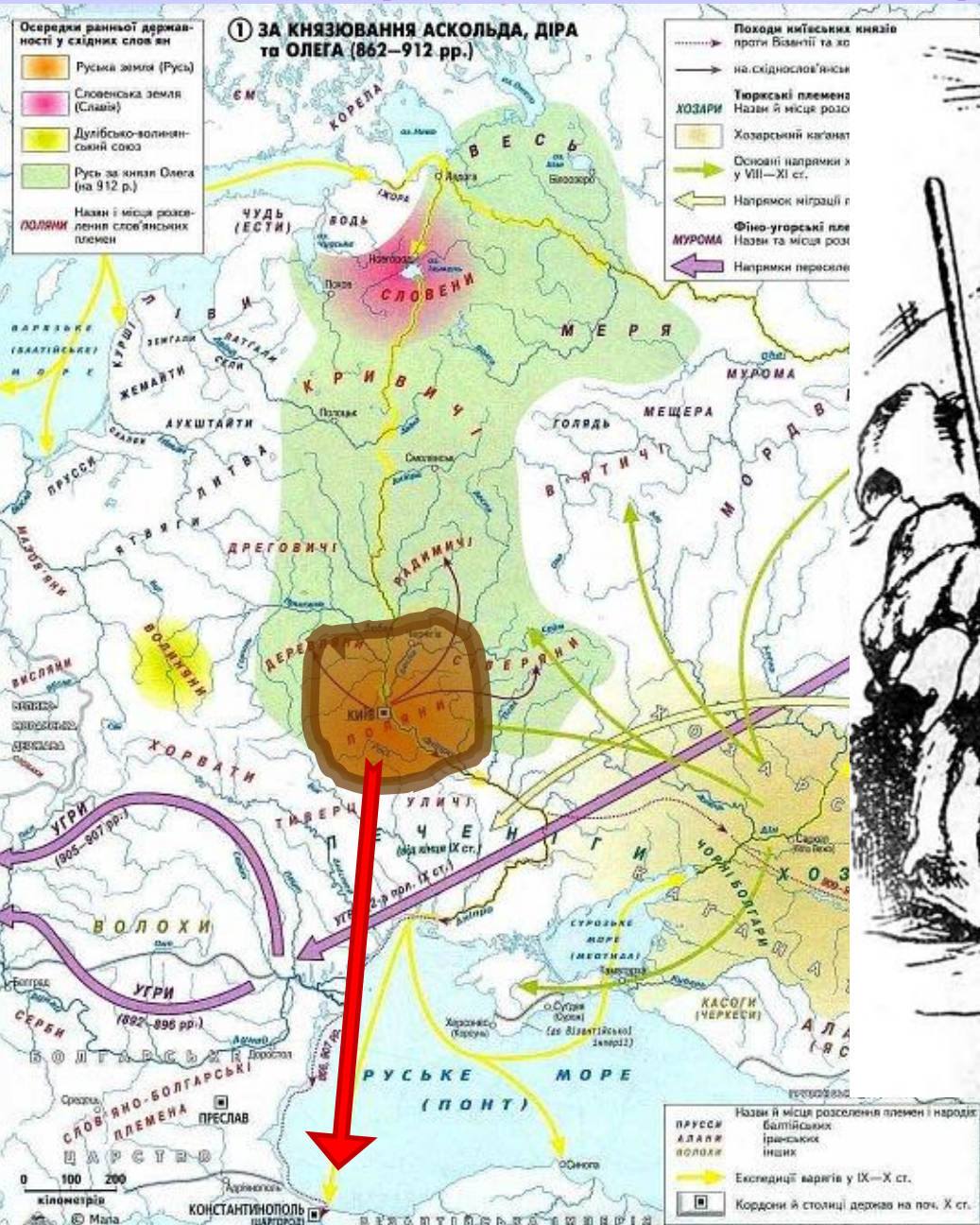
Особливу роль в утворенні Київської держави відіграли **поляни**, які знаходилися майже в центрі східнослов'янських племен, на перехресті важливих торговельних шляхів.

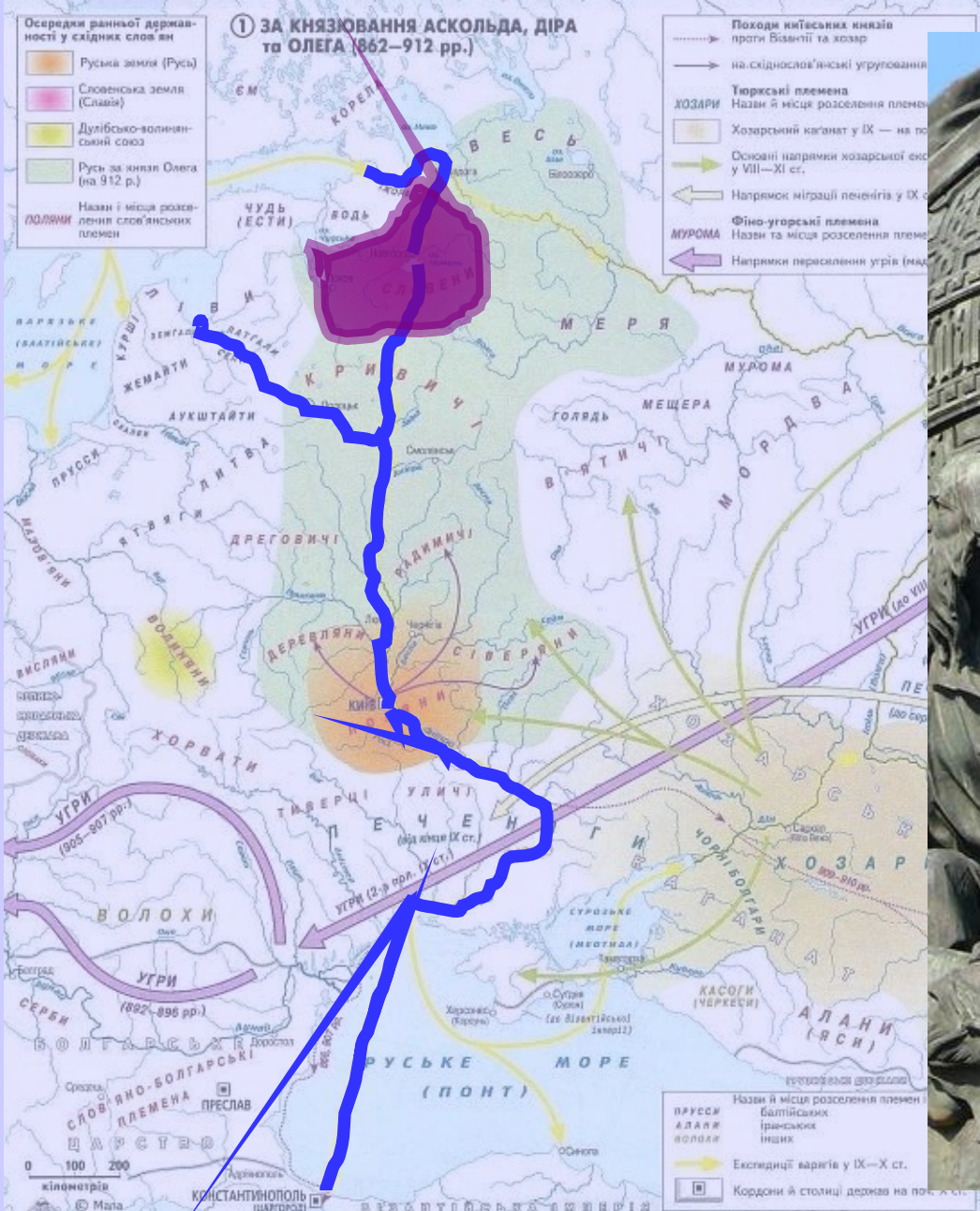
Утворення давньоруської держави

Утворення давньоруської держави

Утворення давньоруської держави

Князь Олег (882-912 гг.)

Теорії походження давньоруської держави

„Норманська теорія“

Творці: німецькі історики XIX ст. Г. Байєр, Г.Міллер, А. Шльоцер

Нормани відіграли вирішальну роль в утворенні **держави**.

слов'яни нездатні були без зовнішньої допомоги заснувати могутню державу

Антинорманська (автохтонна) теорія

започаткував російський вчений **М. Ломоносов**

державотворчі тенденції існували у слов'ян ще до приходу варягів

СЛОВ'ЯНИ могли самі створити державу

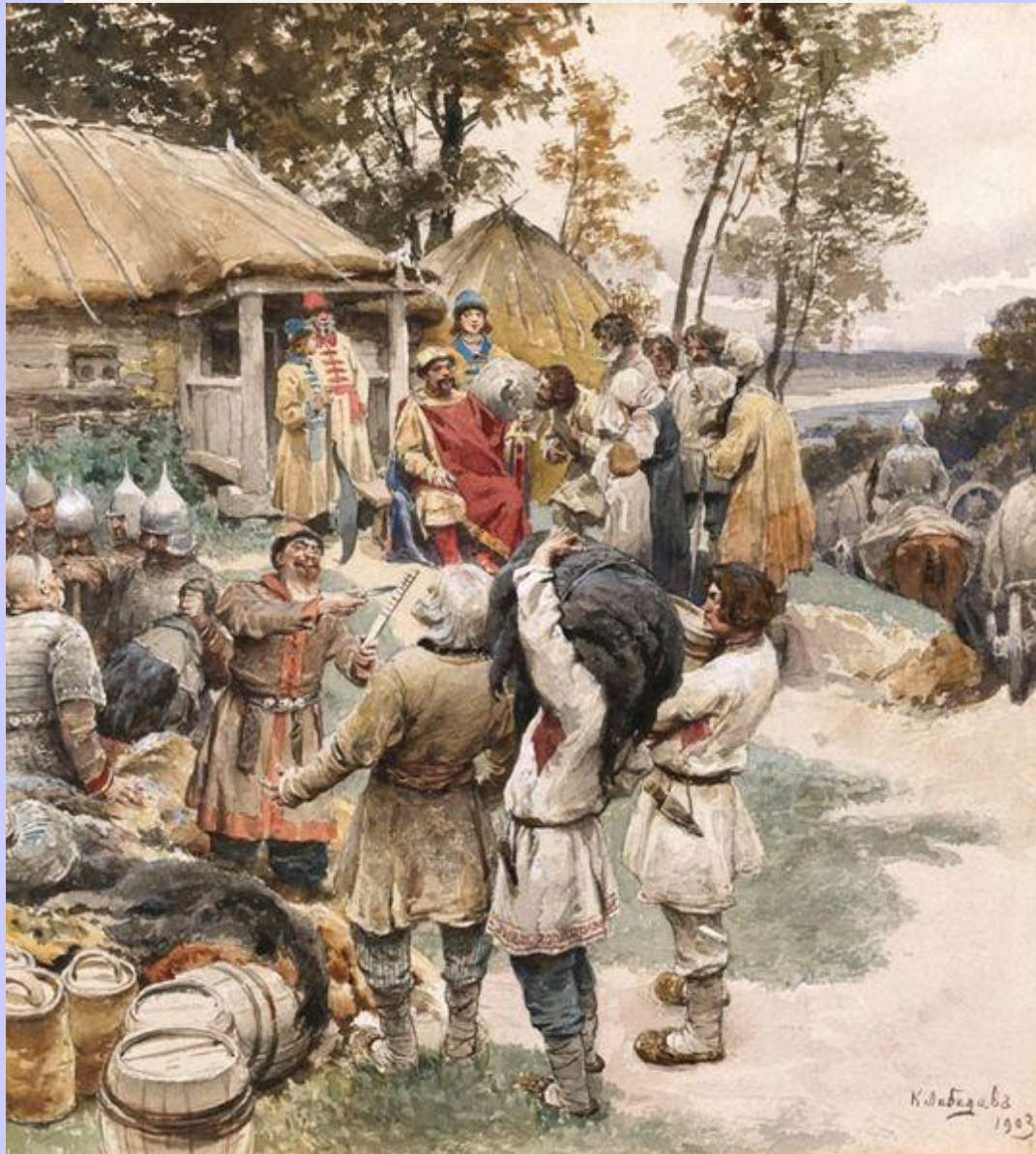
Сучасна наука

нормани відігравали на Русі у активну політичну роль

нормани очолили княжу **династію Рюриковичів**

Проте нормани не були засновниками держави, яка стала формуватися ще до IX ст. в процесі консолідації східних слов'ян

Князь Ігор (912-945 рр.)

Продовжив політику підкорення та об'єднання слов'янських племен.

після смерті Олега повстали **деревляни та уличі**. Тому Ігор «вогнем і мечем» відновив над ними владу.

Здійснив два невдалих походи на **Візантію**.

Не досить успішна зовнішня політика змусила Ігоря збільшити побори з місцевих племен.

Спроба Ігоря повторного збирання данини з **деревлян** призвела до їх повстання, під час якого князя було вбито.

Княгиня Ольга (945-964 рр.)

- ◆ Жорстоко помстилася деревлянам за вбивство свого чоловіка: подавила повстання, спалила їх головне місто Іскоростень.
- ◆ В подальшому правлінні виявила мудрість і дипломатію.
- ◆ Здійснила **першу на Русі податкову реформу**: встановила **устави** (порядок збору данини), **уроки** (чіткі розміри данини) і **погости** (місця для збору данини).
- ◆ Ольга з **першим мирним посольством** відвідала Константинополь, налагодила дипломатичні відносини з **Візантією**, прийняла **християнство**, здійснила другу спробу хрестити Русь.

Князь Святослав (964-972 рр.)

- ◆ Був більш воїном, ніж політиком: князювання провів у військових походах.
- ◆ Перед черговим походом він попереджав противника:
«Іду на ви!».

Князь Святослав

У 966 р. Святослав «необачно» розгромив Хозарський каганат, однак місце хозарів зайняли більш войовничі печеніги

Князь Святослав

- ▶ На **Півдні** здійснив два походи на **Балкани**.
- ▶ Перший похід на **Дунайську Болгарію** був успішний: князь поширив владу на племена **уличів і тиверців** та захопив 80 міст по Дунаю.
- ▶ Однак другий похід виявився невдалим: Святослав зазнав поразки від **Болгарії** та **Візантії** та відмовився від завойованих земель по Дунаю.
- ▶ Повертаючись додому, князь потрапив у засідку до печенігів та загинув у бою.

Характерні риси I періоду (IX-X ст.)

- ◆ ***виникнення та становлення Київської Русі:***
- ◆ розширення території,
- ◆ широкомасштабні військові походи,
- ◆ початок дипломатичної діяльності,
- ◆ слабкість великокняжої влади,
- ◆ місцевий племінний сепаратизм.

2.

РОЗКВІТ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Піднесення та розквіт держави

Володимир Великий   Ярослав Мудрий

Князь Володимир Великий (980-1015)

Ярослав Мудрий (1019-1054 рр.)

- ♦ єдність, централізація Русі,

- ♦ ост

- ♦ ук

- ♦ за

- ♦ У

- ♦ до

- ♦ м

- ♦ ш

- ♦ о

- ♦ ст

- ♦ пе

- ♦ К

- ♦ пр

- ♦ за

- ♦ бу

- ♦ за

- ♦ С

- ♦ сл

Характерні риси II періоду (кінець X – середина XI ст.)

- ◆ ***піднесення та розквіт Київської Русі:***
- ◆ завершення формування території держави,
- ◆ формування централізованої монархії,
- ◆ реформаторська діяльність великих князів,
- ◆ запровадження та поширення державної консолідуючої релігії – християнства,
- ◆ поява писаного права,
- ◆ використання дипломатичних методів вирішення міжнародних проблем.

3.

ПОЛІТИЧНА РОЗДРІБНЕНІСТЬ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Політична роздрібненість держави

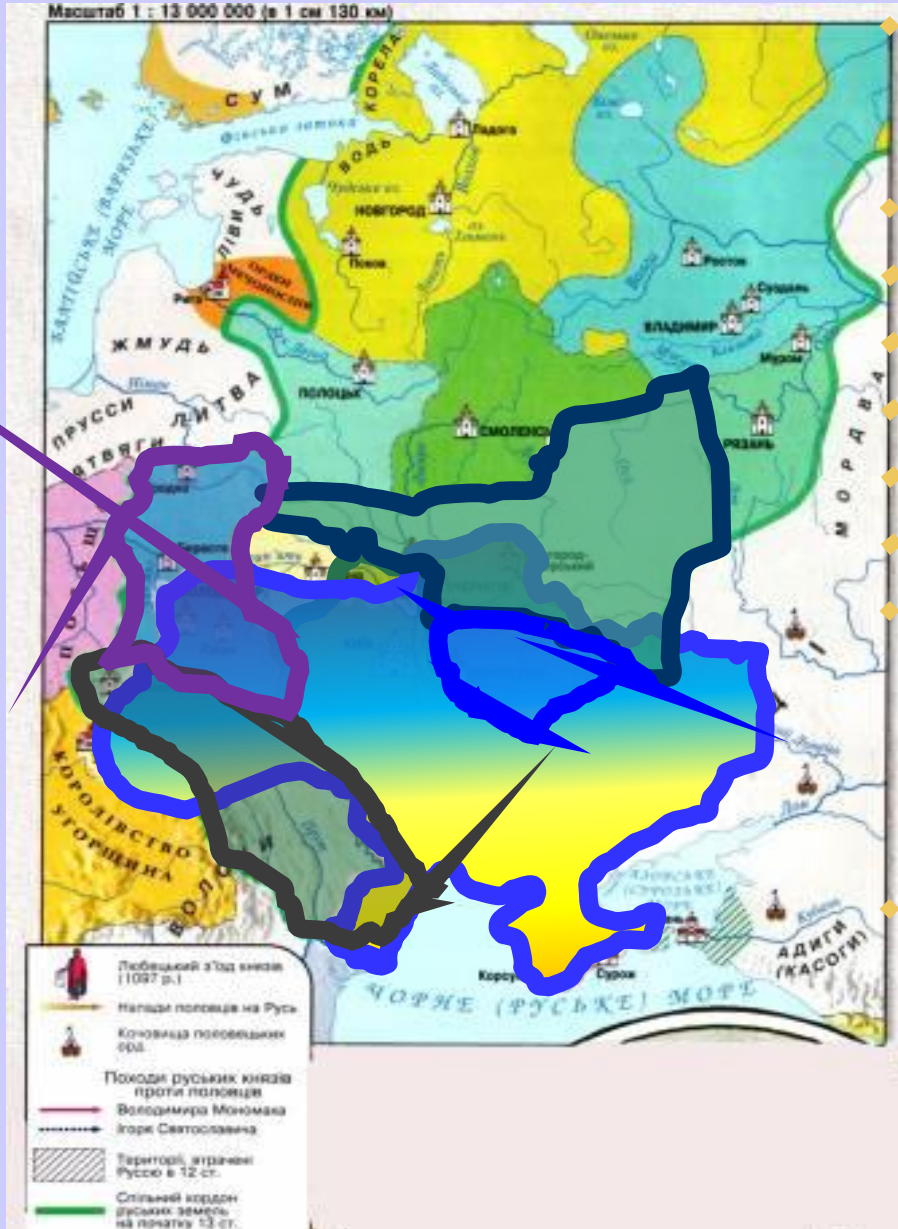

Після смерті Ярослава між його синами починаються **міжусобні війни** на право обіймати київський престол. Міжусобиці стали важливою причиною **ослаблення та розпаду держави**.

Тимчасова стабілізація настала під час правління **Володимира Мономаха** та його сина **Мстислава Великого**.

Їм вдалося тимчасово об'єднати державу, придушувати княжі усобиці та успішно захищати державу від зовнішніх ворогів – **половців**.

Політична роздрібненість держави

Проте у **30-40-і рр. XII ст.** Київська Русь остаточно розпалася на 15 князівств.

На землях **України** сформувалися **Київське, Чернігівське, Переяславське, Галицьке та Волинське князівства.**

У **1187 р.** у літописі вперше вживається назва „**Україна**” для визначення південних пограничних земель, зокрема, Переяславщини.

Іще сто років **Русь** існувала як **федеративна монархія.** Відбувалися міжусобні війни. В центрі політичного протистояння князів знаходився Київ, однак об'єднати Русь вже не вдалося.

Характерні риси III періоду (IX-X ст.)

- ◆ втрата державної єдності,
- ◆ княжі усобиці,
- ◆ ослаблення держави,
- ◆ зниження обороноздатності,
- ◆ посилення тиску сусідніх народів,
- ◆ політична роздрібненість Київської Русі.

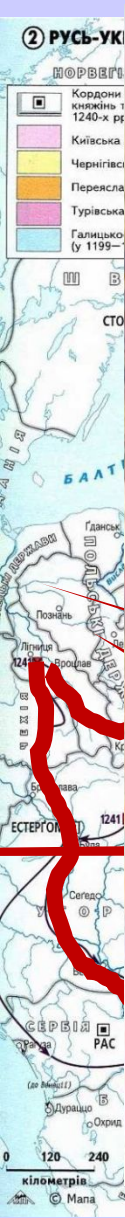
Монголо-татарська навала

- У 1206 р. на півночі від Китаю сформувалася **МОНГОЛЬСЬКА держава**. Її правителем став **Чингізхан**.
- Захопивши держави Азії, монголо-татари підійшли до кордонів Київської Русі.
- У **1223 р. на р. Калка** відбулася **перша битва** монголо-татарських військ з русько-половецькими дружинами. Руські війська зазнали тяжкої поразки.

Монголо-татарська навала

1223 - рік першої навалої

гу
ій
зі
ала

Грушевський

Історичне значення Київської Русі

- ◆ Київська Русь стала **першою державою**, яка об'єднала всіх східних слов'ян.
- ◆ Відбулося формування **атрибутів державності**: території, кордонів, норм права, адміністративної та податкової системи. Утвердилася єдина релігія.
- ◆ Розвивалася **культура**: виникла писемність, засновувалися школи, бібліотеки, будувалися храми.
- ◆ Зміцнилася обороноздатність населення, забезпечувався захист від натиску кочовиків.
- ◆ Держава сприяла піднесенню авторитету східних слов'ян у Європі.

4.

ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО (1199-1340 РР.)

Виникнення держави

- ◆ У південно-західній частині Русі у **1199 р.** з'явилося нове державне об'єднання – **Галицько-Волинське князівство.**
- ◆ Засновником його вважається волинський князь **Роман Мстиславич.**
- ◆ Півтора століття князівство відіграло важливу роль у житті східних слов'ян.

Роман Мстиславич (1199-1205 рр.)

- У **1199 р.** волинський князь **Роман Мстиславич** об'єднав Галичину і Волинь в єдине **Галицько-Волинське князівство**
- 1202 р. Роман оволодів і **Києвом**, розширивши кордони держави від Карпат до Дніпра.
- Роман укріпив центральну владу в князівстві та підкорив опозицію традиційно сильних галицьких бояр.
- Здійснював переможні походи на Литву та Польщу.
- Проте Роману не вдалося об'єднати всю Русь. Після його смерті розпочався 30-річна боротьба за галицький стіл, яку розпалювали галицькі бояри.

Данило Галицький (1238-1264 рр.)

- ◆ Боротьба завершилася перемогою **Данила Галицького**
- ◆ Князь відновив єдність держави, звів нові міста
- ◆ розпочав боротьбу з **Золотою Ордою**.
- ◆ Налагодив союзницькі відносини з **Польщею, Угорщиною та Литвою**. Однак йому не вдалося створити антиординський воєнний союз.
- ◆ Здійснюючи самостійні переможні походи, Данило зміг відвоювати частину Київщини.
- ◆ Проте новому наступу Орди він не зміг протистояти. За вимогою хана Бурундая, князь визнав себе васалом Орди та зруйнував всі фортеці.

Розквіт та занепад держави

- ◆ За часів правління його сина **Лева Даниловича**, онука **Юрія I** та правнуків Андрія та Лева II стабілізувався розвиток держави, розквітли міста, піднеслася торгівля.
- ◆ Однак після загибелі Андрія та Лева II почався занепад Галицько-Волинського князівства.
- ◆ У 1340 р. галицькі бояри отруїли останнього князя **Юрія II Болеслава**.
- ◆ **В середині XIV ст.** держава розпалася, а її землі опинилися під владою чужоземців: **Галичина – під Польщею, Волинь – під Литвою**.

- ◆ Лев Данилович на фоні Львова

Історичне значення Галицько-Волинського князівства

- ◆ **Галицько-Волинське князівство** стало новим після занепаду Києва **центром політичного й економічного життя;**
- ◆ зберегло від завоювання південно-західну гілку східного слов'янства;
- ◆ продовжило **дипломатичні традиції Київської Русі**, представляло східнослов'янську державність на міжнародній арені.

Контрольні питання

- ◆ Назвіть **хронологічні межі** існування Київської Русі.
- ◆ Коли і ким було утворено місто **Київ**?
- ◆ Які моря з'єднував торговельний шлях «**з варягів у греки**»?
- ◆ Письмові джерела IX ст. повідомляють про існування у слов'ян державних утворень. На чолі якого був князь **Аскольд**?
- ◆ Дайте характеристику терміну «**норманська теорія**» походження Давньоруської держави.
- ◆ Назвіть **перших князів** Київської Русі.
- ◆ Коли відбулися переможні походи князя Олега на Візантію?
- ◆ Яке місто на Русі називали **Царгородом**?
- ◆ Хто з київських князів здійснив першу на Русі **податкову реформу**?

Контрольні питання

- ◆ За часів правління яких князів Київська Русь досягла **розквіту**?
- ◆ Коли і ким **християнство** на Русі було проголошено державною релігією?
- ◆ Назвіть **наслідки упровадження християнства** як державної релігії на Русі.
- ◆ Хто з київських князів уклав перший збір законів **«Руська правда»**?
- ◆ Чому Ярослава Мудрого називають **«тестем Європи»**?
- ◆ Коли в історичних джерелах вперше вживається назва **«Україна»**?
- ◆ Коли відбулося **монгольське завоювання** Давньоруської держави?

